

Kerncurriculum GL: bijeenkomst 1 Zwolle

1. Maatschappelijke relevantie

- Als mens (individu) ben je lid van een gemeenschap. Het is belangrijk dat je de waarden-normen leert hanteren om je als persoonlijkheid te manifesteren in het 'licht' van de ander/ Ander. Wij zullen meer accent kunnen leggen op de minder zakelijke dingen. Wij kunnen ervoor zorgen dat we 'de waan van de dag' overstijgen.
- Waarom GL in het kerncurriculum?
 1. Het is essentieel om als burger in de samenleving duiding te geven aan wie jij bent, wie jij voor de ander wilt zijn (relationeel).
 2. Christelijk geloof biedt helder zicht op de dimensie van het leven in relatie tot God en elkaar (spiritueel).
 3. Burgerschap vraagt goede vorming en het verstaan van de (post)christelijke samenleving (maatschappelijk).
- Bewust worden van religieuze /culturele wortels zorgt voor begrip, zelfverstaan en sociaal cement.
- Actief gesprek over normen/waarden helpt voor zelfbewuste en democratisch 'gestemde' mensen.
- Elk mens is ten diepste een religieus wezen. Daarom is het belangrijk om dat aspect aandacht te geven op school.
- We leven in een samenleving met heel veel variatie in levensbeschouwingen. Om samen te leven moeten we elkaar begrijpen op het niveau van 'zijn', van levensbeschouwing. Daarvoor moet je ook weten wie je zelf bent. Je moet weten wat er achter het uiten zit om veroordelingen te voorkomen. Voor respect en begrip als burgers in de samenleving.
- Omdat GL een onderdeel is van het mens-zijn.
- Religie moet in de opvoedingswerkelijkheid worden verbonden aan een vakgebied.
- Maatschappelijke relevantie in het normen en waarden patroon omdat je opleidt voor het leven.
- Het leven is meer dan kennis en vaardigheden, het gaat ook om de vraag: Wie ben jij?
 - Wat is belangrijk voor jou?
 - Waar gaat het volgens jou om in het leven?
 - Waar komt het echt op aan?
 - De fundamenten van het leven (rite de passage)
- Persoonsvorming
- Kennis hebben van de multireligieuze samenleving/wereld
- Bildung

2. Bedoeling van het vak GL

- Wij zouden als doelen moeten hebben:
 - Kennis: cultuur, geschiedenis, levensvragen
 - Vaardigheden: gesprekstechniek, debatteren, op welke wijze antwoorden zoeken
 - Persoonlijk: ontwikkelen van een eigen persoonlijkheid, een open 'blik' uit het venster hebben, horizon verleggen.
- De rijkdom van het christelijk geloof ontdekken
- De pluriformiteit van de multireligieuze samenleving verstaan en je daarin positioneren.
- Laten ontdekken dat je in een rijke traditie staat en dat die kan helpen om je bestaan vandaag vorm en inhoud te geven.
- De naam godsdienst geeft voor christelijk onderwijs het beste weer wat we voorstaan.
- Onderlinge en interne gesprek over wat uiteindelijk van waarde is, zo 'geearde' (down to earth) 'mensen' (meer dan dieren).

- Tegen materialistische/economische kijk
- Algemene levensbeschouwelijke vorming ☺
- De bedoeling is, dat leerlingen kennis opdoen van verschillende religies en in het bijzonder het christelijk geloof, vanwege de joods-christelijke traditie van de Nederlandse geschiedenis.
- Ook vanwege de multiculturele samenleving is het van belang.
- Tenslotte is het doel dat leerlingen zelf nadenken waar ze religieus staan.
- Naam: 'Levensbeschouwing' omdat dat breder is dan 'godsdienst' en duidelijker dan 'religie'.
- Een mooie naam heb ik niet. Levensbeschouwelijke bestaansverheldering?
- Doel:
 - Wat is mijn levensbeschouwing?
 - Hoe denken mensen in mijn omgeving levensbeschouwelijk?
- Vormen vanuit een waarden- en normenpatroon
- Levensbeschouwing:
 - Gaat om het leven
 - Gaat om hoe je erin staat
 - Gaat om de vorming in het leven
- Nadenken over, bewust worden van en onderbouwen van voorlopige antwoorden op levensvragen tegen de achtergrond van de identiteit van de school in een multireligieuze samenleving (kennis en vaardigheden).
- Levensbeschouwing
- Levensbeschouwing/levensvragen
- Bildung
- Empathie ontwikkelen
- Ethisch besef ontwikkelen
- Kennis van religie
- Leren reflecteren

VMBO Vaardigheden / houdingen

- Reflecteren op eigen religieuze waarden
- Eigen positie bepalen (eigen identiteit)
- Nadenken over andere (geloofs-)standpunten
- Taalbeheersing 1^e taal zakelijk – 2^e taal beeldend = middel voor communicatie – gesprek - compassie → debat – dialoog - discussie??
- Levenskunst
- Ethisch handelen
- Hoe te onderzoeken (beweegredenen: gaat om respecteren en waarderen +/- afwijzend/houdingen/reacties), hoe te herkennen, waarom mensen doen wat ze doen (motivatie, welke waarden)
- AGORA-model (8 levenssferen)

VMBO Kennis

- Levensbeschouwelijke stromingen
- Wereldgodsdiensten
- Levensvragen/levensantwoorden \ biedt
- LB 'binnenkant' – 'buitenkant' / structuur
- Ethiek – ethische optiek
- Waarden, normen → handelen
- Verhalen 'çanon'
- Feesten/rituelen/symbolen (uitingen én functies)

HAVO/VWO Vaardigheden / houdingen

VWO = Havo+; andere leerlingen

- Debatteren/dialogoog → socratisch gesprek \ NL ver-
- Argumenteren | plichte
- Perspectief wisseling / inlevingsvermogen / onderdelen
- (Zelf)relativering
- Moreel besef ontwikkelen in relatie tot andere meningen/zienswijze
- Zelfkennis/bewustzijn/reflectie
- Respectvol luisteren / empatisch luisteren / vragen stellen → doorvragen / actief luisteren
- Omgaan met dood/tegenslag/einigheid van het leven
- Persoonsvorming
- Voorzichtigheid/bescheidenheid/nieuwsgierigheid/NIVEA: niet invullen voor een ander.

HAVO/VWO Kennis

- Levensbeschouwingen:
 - Religieus
 - Humanisme
 - Alle -ismen (Atheïsme, Agnosticisme, Retsisme, Apatheïsme)
 - In relatie tot actualiteit
- Zingeving
 - Zinvragen om de ander en jezelf te begrijpen
- Bewustwording van invloed van cultuur, opvoeding, traditie op dit alles.
- Bezinning op eigen verhouding daartoe
- Reflectie

Alles in nauwe relatie tot elkaar.

Kerncurriculum GL: bijeenkomst 2 Utrecht

1. Maatschappelijke relevantie

- Veel religies in Nederland zijn onpopulair, mede doordat mensen de religie niet of oppervlakkig kennen. Onbekend maakt onbemind, dus GL neemt het onbekende weg door het geven van kennis.
- GL zorgt voor een kritische blik
- GL zorgt voor vragen stellen i.p.v. volharden in een vooroordeel.
- GL helpt mee in positiebepaling t.o.v. belangrijke thema's voor de leerling.
- GL kan dienen als een rustmoment op school. Even niet enorm hard leren, maar even op jezelf komen.
- Levensovertuigingen zijn drijvende krachten binnen de maatschappij en zijn van grote invloed op cultuur, moraal, politiek, inrichting van stad en land en niet in de laatste plaats de loop van de geschiedenis, om maar een paar zaken te noemen. Deze dingen zijn m.i. belangrijk genoeg om er in het kerncurriculum plaats voor te maken.
- Eigen identiteit kunnen vormgeven in relatie tot mensen met andere overtuigingen en leefgewoonten.
- Omgaan met diversiteit om constructief te kunnen samenwerken en samenleven.
- Leerlingen hebben behoefte om ondersteund / richting geven op het gebied van levens- overtuigingen, religieuze tradities en andere vormen van zingeving. Bovendien helpt het vak GL de leerlingen de wereld om hen heen beter te begrijpen, zodat zij daar ook een positie in kunnen nemen. GL geeft binnen de kaders van de school die ruimte om de leerling als mens te ontwikkelen. Hier is binnen de andere vakken geen of nauwelijks ruimte voor, bij GL wel. Daarom is het voor mij belangrijk dat het in het kerncurriculum wordt opgenomen.
- Verbinding met jezelf en mensen om je heen.
- Persoons- burgerschapsvorming
- Verbinding eigen Joods/Chr. traditie met die van andere religies/levensbeschouwingen (vanwege pluraliteit en globalisering).
- Omdat de meest elementaire vraag van de mens is: "waartoe ben ik op aarde?" De maatschappelijke relevantie is m.i. dat we mooiere mensen zijn als we ons bewust met deze vraag bezighouden, opdat we een samenleving maken, hebben en houden waar niet alles 'om het even' is (dat is jouw mening-mentaliteit).
- De maatschappelijke relevantie is dat dit het vak is, waarbinnen voldoende ruimte is voor een gesprek, voor zingeving, voor zoeken naar antwoorden, voor (expliciete) vorming.
- Persoonlijke vorming van de leerling is belangrijk, gevoed door kennis van diverse tradities, om als deelnemer in de samenleving goed te functioneren.
- Binnenkring: Mensen moeten kunnen samenleven om een samenleving te kunnen vormen. Welke waarden en houdingen zijn daarvoor nodig, welke eigenschappen dienen mensen te ontwikkelen om zelf waarde te hechten aan het leven en samenleven? Welke kwaliteiten moeten ze als individu in gemeenschap ontwikkelen? Over dit soort vragen denkt men bij GL specifiek, en met expertise, na.
- Persoonlijke (levensbeschouwelijke) ontwikkeling
- Maatschappelijk functioneren ('burgerschapsvorming')
- Beroepsvoorbereiding, denk aan VMBO (zingeving + beroepsethiek)
- Binnenkring:
 - Verplaatsingskunst: leerlingen kunnen zich verplaatsen in andere personen en standpunten.
 - Beschouwing/reflectie: leerling kan reflecteren op de betekenis (persoonlijk) van wat hij leert op school, wat hij aangereikt krijgt op school en via andere kanalen.
 - Oordeels-/meningsvorming: leerling ontwikkelt het vermogen/de kunst om tot geïnformeerde, gewogen oordelen/meningen te komen.

- Buitenkring:
 - Alle leerlingen hebben levensvragen die op school structureel aan bod zouden moeten komen.
 - Kennis/vaardigheden/attitudes op het gebied van GL zijn essentieel in de 'superdiverse' samenleving – om met elkaar te kunnen samenleven en samenwerken.
 - Het vak levert een belangrijke bijdrage aan de persoonsvorming van leerlingen (o.a. de morele vorming) – essentieel voor de toekomst.
- Buitenkring
 - Burgerschapslijn
 - Leerlingen leren om maatschappelijke discussies/keuzes vanuit levensbeschouwelijke bril te voeren/beoordelen.
 - Uit oogpunt van gerechtigheid dwarslijger zijn
 - Moreel kompas ontwikkelen
 - Eigen positie in maatschappij bepalen en verantwoorden en die van anderen verstaan.
- Acceptatie van elkaar volgt alleen als je elkaar begrijpt en dat is wat het werk op levensbeschouwelijk gebied doet. Dat is relevant voor onze maatschappij omdat we continu te maken hebben met situaties die vragen om acceptatie van elkaar zonder dat je daarbij jezelf verliest.
- Religie is nog steeds onderdeel van de wereld en levensbeschouwingen of visies nog meer dan het deelgebied religie. Leerlingen moeten thuis raken in deze diversiteit en zich thuis voelen in een hokje. (Iedereen heeft een hokje waar hij in past zoals Sid Lukassen zei).

2. Bedoeling van het vak GL

- Het vormen van een kritische blik
- Het vormen van nieuwsgierige leerlingen, die niet volharden in vooroordelen.
- De leerling denkt na over belangrijke thema's en zijn/haar positie t.o.v. die thema's.
- De leerling leert godsdiensten kennen en de gebruiken die daarbij horen; onbekend maakt onbemind.
- Leerlingen leren nadenken; leerlingen leren reflecteren op zichzelf,
 - zodat de leerling zichzelf en de ander de ruimte kan geven om de eigen plek, mening en gevoelens te ontwikkelen en uiten
 - zodat ze kunnen ontdekken wat zij kunnen bijdragen aan de maatschappij.
- Godsdienst: onze waarden zijn tot stand gekomen en gevormd vanuit de joods-christelijke traditie. Je moet je daarvan wel bewust zijn.
- Identiteitsontwikkeling, persoonlijke vorming
- Levensbeschouwelijke vorming (of LEF)
- De levensovertuiging van anderen (jezelf inbegrepen) begrijpen en je daartegenover op een beargumenteerde en geëngageerde manier op kunnen stellen.
- Zelfstandigheid van de leerling op levensbeschouwelijk gebied.
- Kennis van levensbeschouwing en moraal in de samenleving.
- Moreel verantwoorde beroepsbeoefenaar + kennis van cultuur tradities in relatie tot beroep (VMBO).
- Uitgesteld reageren
- Vorm van reflectie
- Vertrouwen als verwachting van het 'goede' ontwikkelen.
- Achter gedrag van mensen, hun waarden, drijfveren leren zien: sociaal, persoonlijk, maatschappelijk → relevante naam levo
- Nadenken over jezelf in relatie tot de ander / reflecteren is de basis. Als je jezelf 'kent' is het gemakkelijker je kennis (andere vakken) eigen te maken.
- Gd/lv als examenvak

- Het onderzoeken van wat voor jou de essentie is van je 'mens-zijn'.
 - Door de snel veranderende samenleving is je antwoord van groot belang om een fundament te bieden aan alle veranderingen om je heen (prioritering kunnen aangeven is bijv. kennis en vaardigheden in het huidige onderwijs vanuit de essentie).
 - Door de globalisering is je antwoord op deze vraag van belang om een fundament te kunnen bieden voor je relatie met de ander/Ander.
- Binnenkring:

In staat stellen wederkerige relaties te vormen, zinvolheid en betekenis te schenken aan het eigen leven en dat van anderen, op basis van verstand, en dit ten uitvoer kunnen brengen in (de) levensprojecten. Het vak moet hierbij aansluiten bij de psychologische ontwikkeling van de leerlingen. Voor mij wordt dit goed belichaamd in LEF: Levensbeschouwing, Ethiek en Filosofie.
- Leerlingen wegwijs te maken in de samenleving en wereld. De leerlingen bewust maken dat er andersdenkende mensen zijn en dat je deze moet accepteren en respecteren. De ander mag er zijn.

Ik denk dat de naam voor het vak nooit helemaal bevredigend kan zijn, omdat je hoe dan ook een aspect van het vak GL tekort doet. Ik zou meer de kant van 'levenskunde' op gaan. Hierbinnen wordt nagedacht over de grote vragen in het leven met het praktische aspect hoe handel ik ernaar en wat betekent het voor mij als persoon. Gesprek met elkaar aangaan en de ander verstaan.
- De leerling kennis en vaardigheden bijbrengen die hem/haar in staat stellen zich als persoon te ontwikkelen tot iemand die goed in het leven en de maatschappij staat.
- Naam: Levensbeschouwing
 - = activiteit (beschouwen)
 - = een visie (waarover leerling hoort en die hij zelf ontwikkelt).
- Overdracht van Joods-Chr. traditie → verhalen, feesten, rituelen
- Nadenken over levensbeschouwelijke thema's
- Kennis van andere religies/levensbeschouwingen
- Naam: Levensbeschouwing
- Buitenkring:
 - Kennis, vaardigheden, attitudes waarbij de attitudes een groter gewicht krijgen dan bij veel andere vakken.
 - Religie en Levensbeschouwing vind ik een goede naam (zelfde argumenten als in concept-curriculum)
 - Leerlingen krijgen oog voor de levensbeschouwelijke optiek en het belang daarvan + dat expliciet kunnen maken.
- Buitenkring:

Naam: algemene levensbeschouwelijke vorming

 - Een bijzonder, neutraal vak
 - Gebaseerd op actuele wetenschappelijke stand van zaken
- Buitenkring:

Wie levensbeschouwelijk wat gealfabetiseerd is, is weerbaarder:

 - Om zin en onzin te onderscheiden op levensbeschouwelijk gebied
 - Omdat zij/hij de eigen levensbeschouwelijke identiteit meer heeft verkend en weet dat zij/hij net zoveel zin zoekt als al die anderen.

Beide vormen van weerbaarheid helpen je bij je invulling van je eigen geluid in relatie met jezelf, de anderen, de samenleving.
- Buitenkring:

Leren levensbeschouwelijk hermeneutiseren met aandacht voor eigen persoon (intra) en de ander (interpersoonlijk)

- Waaraan herken je levensbeschouwelijke dimensie? (wat is zingeving)
- Hoe beoordeel je bronnen?
- Naam: levensbeschouwing: mens en maatschappij
- Bedoeling is leren omgaan met de vraag 'waartoe ben ik op aarde?' En daar hoort dan bij betekenis- en/of zinvinning én -geving, ordening, duiding.
- Wie ben je? Wie wil je zijn t.o.v. jezelf en de ander/Ander? (Wat doe je hier?)
Volgens mij gaat het om het onderzoeken van wat voor jou de essentie is van je mens-zijn. Dit geeft betekenis aan al het andere.
- De bedoeling is:
 1. Dialoog: in respectvolle omgang met elkaar kunnen praten over zingeving,
 2. Zelfontwikkeling: jezelf op levensbeschouwelijk gebied beter leren kennen, dat kunnen verwoorden en ontwikkelen.
 3. Begrip opdoen: andere en de eigen tradities beter leren begrijpen en daarvoor acceptatie kweken door deze te begrijpen.
 4. Ervaren: ervaring opdoen met symboliek, uitingen van tradities en andere ervaringen die de wereldblik van de leerling verruimen.
- Naam: Godsdienst & Filosofie
Levensbeschouwelijke keuzes kunnen maken op een bewuste wijze en deze in redelijkheid kunnen verantwoorden en communiceren naar de medemens. De leerling heeft de kennis, vaardigheden en attitude om zijn medemens te begrijpen en zich daaraan te spiegelen.

VMBO Vaardigheden / houdingen

- Uitgesteld leren reageren
- Vertrouwen ontwikkelen
- Positieve houding ervaren (waardenonderwijs, waardengericht leren)
- Kritisch leren denken
- Interesse tonen
- Vragen stellen
- Interpretieren
- Verwonderen + beleven (ervaren)

VMBO Kennis

- Waardenoriëntatie (de ander maakt jou)
 - rituelen, geschriften, gebouwen, feesten symbolen: inhouden + achtergronden drijfveren en denkbeelden
- Basale kennis van wereldgodsdiensten en andere levensbeschouwelijke tradities
- Levensvragen/bestaanservaringen
- Ethiek: morele keuzes

HAVO/VWO Vaardigheden/houdingen

- Levensbeschouwelijke geletterdheid
- Woordenschat ontwikkelen
- Waarnemen + interpreteren
- Kunnen definiëren van ...
- Dialoog voeren over betekenisgeving
- Positiebepaling
- Oordeels-/meningsvorming: voor je mening uit (durven) komen
- Verstaan van de ander + verwoording van je eigen positie
- Inleven in de ander
- Geraakt (kunnen) worden; affectie ontwikkelen

- Contextualiseren
- Persoonsvorming
- Betekenisgeving
- Deugd(ontwikkeling)
- (zelf)reflectie
- Kritische reflectie
- Kritische vragen kunnen stellen; kunnen doorvragen
- Handelen op basis van je drijfveren
- 5 dimensies:
 - Affectief
 - Verbinding met gemeenschappelijk
 - Eigen waarden ontdekken
 - Communiceren
 - Handelen.

HAVO/VWO Kennis (gerechtvaardigd waar geloof)

- Levensbeschouwelijke posities (vanuit mensen; functie die religie – voor mensen – heeft) kennen
- Antropologische posities kennen
- Ethische posities kennen
- 5 wereldreligies (+ stromingen binnen die religies) + humanisme/atheïsme:
 - Cultuur-politiek
 - Waarden-normen
- Verschil georganiseerde/ongeorganiseerde levo
- Religiewetenschappelijke concepten (vanuit theorie/wetenschap)
- Theologische concepten
- Geesteswetenschappelijke concepten
- Cultuurwetenschappelijke concepten
- Wijsheidstradities (esoterie, antroposofie, ...)

Kerncurriculum GL: bijeenkomst 3 Breda

1. Maatschappelijke relevantie

Binnenkring

- Leerlingen moeten kritisch leren denken over wat in onze samenleving als dominant (= vanzelfsprekend) wordt gevonden.
- Leerlingen leren samen te praten over de lb en ethische antwoorden die op hun en andermans vragen gegeven worden.
- Leerlingen moeten serieus genomen worden in hun zoektocht naar zin(geving)
- Er is een wereld van verhalen die ontsloten kan worden als voertuig van levensbeschouwing, profane en 'heilige' verhalen.
- In een pluriforme samenleving moet je in staat zijn je te verplaatsen in de opvattingen van een ander, als gesprekspartner, niet als debater, en dat is te leren in ons vak.
- Levensvragen zijn van alle tijden en alle leeftijden. Wie om zich heen kijkt en ziet waar die vragen niet besproken worden – zie de zorg op palliatief gebied – ziet een woestenij van armoede ontstaan.
- Kennisoverdracht om de wereld om je heen te duiden. Dat is meer dan maatschappijleer, het gaat nl. om betekenisgeving. Over hoe dingen beleefd worden. Bijv. besnijdenis kan je als feit vertellen, maar als een moslim/jood vertelt waaróm dat belangrijk is, is het anders. Vanuit dingen 'weten' kun je gaan begrijpen. Vanuit begrijpen > inleven. Deze inleving is nodig in een pluriforme samenleving.
- Ook het delen van visies in klassenverband, in gesprek gaan. IIn kunnen vertellen hoe zij dingen doen > daar ontstaan vragen over. Binnen dit vak verder uitzoeken > verdiepen. Op dat moment is het gelijk maatschappelijk relevant > jij moet de ander begrijpen en dat ga je uitzoeken. De IIn komt erachter dat die moslim ook een gewoon mens is. Of die christenen ook aardig.
- De IIn krijgt kaders mee binnen het vak. Kaders die geduid worden: dit is christelijk / dit is Joods / dit is Islam. Zij kunnen zicht hieraan verhouden en dan voor zichzelf een kader gaan vormen. Dat is noodzakelijk om weg te blijven van fragmentatie. Dit is gevaar van huidige generatie. Door kaders te geven (levensbeschouwelijk) ontstaat er duidelijkheid > mensen uit één stuk.
- GL is voor alle leerlingen van belang. We zitten in de situatie dat leerlingen geen enkele kennis hebben van religie en zingeving. De maatschappij (en de school) is te veel bezig met 'kwalificatie' en 'nuttige kennis' voor de korte termijn. Deze economische benadering van leren en vormen, kan in het vak GL worden tegengegaan.
- Educatief: IIn krijgen een breder perspectief op hun leven, hun omgeving. Daarvoor moeten ze een bepaald palet aan kennis hebben om van daaruit de wereld beter te begrijpen.
- Maatschappelijk: IIn leren zichzelf beter begrijpen. Ze zien dat mensen met een andere levens-overtuiging niet persé raar zijn, maar dat hun handelen voor hen ook een zin heeft.

Buitenkring

- Evident dat 'goede kennis/informatie' (= stand van zaken in de godsdienstwetenschappen) noodzakelijk is om over maatschappelijke vraagstukken na te kunnen denken.
- Krachtige kennis: kennis die mij in staat stelt over maatschappelijk vraagstuk na te laten denken = educatieve en maatschappelijke relevantie

2. Bedoeling van het vak GL

Binnenkring

- Waarom een kerncurriculum? Er is te veel versnippering in het veld, dat kan een zwakte van het vak zijn.
- Elke docent kent zijn eigen strijd om het vak te behouden. We zouden als docenten de krachten moeten bundelen.
- Het vak moet beginnen met kennisoverdracht (om het religieus analfabetisme tegen te gaan), maar uiteindelijk zul je als docent moeten proberen een stap verder te gaan. Je mag leerlingen best laten 'theologiseren'. Het vak is dus meer dan een schoolse variant van religiewetenschappen.
- Naam = levensbeschouwing > of levensbeschouwelijke vorming (met de kanttekening erbij dat er de middenweg tussen het kennisaspect en het vermeende aspect moet worden gezocht)
- Het vak is breder dan godsdienst.
- Eerst kennisoverdracht (want leerlingen weten zo weinig) maar daarna een stap verder: leerlingen moeten zelf hermeneutiseren/theologiseren.
- Levensbeschouwelijke vorming
- Overdracht van kennis (kaderscheppend) waaraan de lln zich kan vormen.
- Godsdienst/levensbeschouwing: het zou per school duidelijk moeten zijn vanuit welk kader dit aangeboden wordt. Dan blijven scholen zich onderscheiden.
- Scholen zonder levensbeschouwelijke identiteit > levensbeschouwing.
- Vanuit het overstijgen van alle denominaties zou ik uit willen gaan van de levensvragen die we gemeenschappelijk hebben. Dat maakt een schoolbrede en onderwijsbrede invalshoek mogelijk omdat religie en godsdienst nog steeds beladen termen zijn voor veel onderwijzers, geef ik de voorkeur aan 'levensbeschouwing' ondanks het kritische artikel over de diverse termen van Thom Geurts in Narthex.
- Het vak is geslaagd zodra lln begrijpen dat je het ook vanuit een andere invalshoek kunt benaderen. Dat ze ook daarvan inzien dat het vanuit een andere achtergrond ook een 'manier' kan zijn.
- Vaknaam: levensbeschouwing. Ik houd niet zo van namen die eindigen op 'kunde'. Misschien is 'identiteitsleer en idee' ook een mogelijkheid. Ik hoop mijn lln meer te motiveren voor school en ze beter in hun vel te laten zitten. Hun leven is al 'eng' klein op de mobiele telefoon.

Buitenkring

- Krachtige kennis om over jezelf in relatie tot anderen en eventueel het 'transcendente' na te laten denken > vormende aspect > hoe wil ik in het leven staan.
- Mensbeeld: mens is zingever en zinontvanger (dit zinaanbod kan uit alle hoeken komen: familie, vrienden, natuur, God, 'krachten': geesten etc. Metafysische aspect.
- Doel: levensbeschouwelijk hermeneutiseren. Dagelijkse ervaringen duiden binnen/vanuit zin.
- Minimaal: door aanbieden van 'goede informatie' de lln in staat stellen na te laten denken over de wereld, meer encyclopedische deel.
- Meerwaarde zou voor mij zijn dat het ook de oefening biedt om over jezelf vanuit zin na te laten denken (dit mag van mij in de selectie van het aanbod ook schoolgekleurd zijn).
- Naam: levensbeschouwing
- Rationale > daar is gekozen voor een eindexamen > moeten we zoeken naar alternatieven? Om een keurslijf te voorkomen? Bijv. schoolexamen > geeft status maar géén CE
- Blij dat jullie dit doen > zichtbaarheid als bestuur en beroepsgroep.

Vakkennis voor VMBO

- Levensvragen
- Tweede taal
- Oriëntatie op beroep + studie (waarden)
- Ethische aspecten
- Thema's die levensbeschouwing overschrijdend zijn waarbij leerlingen verschillende visies voorgeschoteld krijgen
- Existentiële thema's zoals dood, kwaad, etc.
- Basiskennis over de 5 wereldreligies > heel erg op "doen" gericht
- Onderwerpen uit hun eigen leefwereld, kennis hoe de 5 wereldreligies hier tegenaan kijken (doop/ besnijdenis/vormsel/vasten/rituelen bij andere life-events/feesten) > door ontmoeting met de ander: meer begrip, kennis m.b.t religies
- Gerelateerd aan beroepsgroep (vmbo – basis/kader)
- Belangrijke verhalen uit de verschillende grote levensbeschouwingen > eventueel met een koppeling naar de beroepspraktijk.
- Kennis van de verschillende (lb)tradities die in de klas vertegenwoordigd zijn.
- Kennis van het belang van feesten/rituelen/verhalen/symbolen > wat betekent dit voor iemand
- Vakkennis zoals op HAVO/VWO, maar eenvoudiger.

Vakvaardigheden en vakattituden VMBO

- Communicatievaardigheden – in gesprek gaan met andersdenken > mening onder woorden brengen zonder (voor)oordelen > inzicht op (eigen) vooroordelen.
- Kennis door ontmoeten > bezoek moskee/kerk/dienst/synagoge
- Leerlingen moeten vooral doen: zelf 'levensbeschouwelijk handelen' in de les, zelf rituelen/symbolen uitvoeren en maken, verhalen verbeelden en daardoor levensbeschouwelijk leren denken.
- Onderscheid leren maken tussen eerste en tweede taal
- Verhalen kunnen waarderen als voertuig van lb en erover kunnen communiceren
- 'Eenvoudige' ethische dilemma's kunnen oplossen
- Levensbeschouwing/ levensbeschouwelijke vorming is een must voor je vorming. Dit ligt ten grondslag aan je burgerschapsvorming > hier inzicht in geven is een taak van het onderwijs.

Vakkennis voor HAVO/VWO

- Inhoudelijke kennis over wereldreligies/levensbeschouwingen, In weten hier echt niks van.
- Kennis over wat religie/levensbeschouwing is/doet/belang ervan: mythen/riten/symbolen > belang en werking hiervan.
- Kennis van de belangrijke religieuze en levensbeschouwelijke verhalen.
- Iedere scholier dient een bepaalde basiskennis te hebben van de bekende verhalen: Abraham, Mozes, David, Jezus en de apostelen. Van daaruit kun je kijken hoe er vanuit verschillende richtingen tegenaan wordt gekeken, dus Islam, Jodendom, niet alleen christenen. Maar ook hoe niet-gelovigen inspiratie kunnen krijgen.
- Kennis over het denken over de dood en het leven na de dood en ook koppelen aan vragen over euthanasie, doodstraf, voltooid leven.
- Kennis over de relatie wetenschap en religie. Wat is de oorsprong van alles? Vragen als: waar komt het begin vandaan? Hoe is het mogelijk dat zoveel toevalligheden achter elkaar onze complexe huidige tijd tot stand heeft gebracht. In hoeverre is de evolutie toeval of geleid door machten en krachten van buitenaf?

- Hoe manifesteren religies/ideologieën zich in de loop van de geschiedenis?
- Grote verhalen: vanuit Abrahamitische geschriften, vanuit Oosterse godsdiensten.
- Per leerjaar voor Havo/Vwo komt er meer verdieping over de 5 wereldreligies:
 Bovenbouw: atheïsme/nieuwe-tijd-religie etc.
 Brugklas: basiskennis gebouwen/leiders/rituelen
 2^e klas: feesten en religies + basisboeken/verhalen.
 3^e klas: geschiedenis van de 5 wereldreligies
 4^e klas: ethiek wereldreligies
 5e/6e klas: actualiteiten + grote thema's/levensvragen bezien vanuit de religies

Vaardigheden en attituden HAVO/VWO

- Onderscheid kunnen maken tussen eerste en tweede taal
- Kunnen hanteren van tweede taal in eigen producten
- Begrijpen dat het dominante perspectief t.a.v. een thema er één is, waarvoor alternatieven bestaan en nadenken daarover.
- Gevoel hebben voor 'witte bevrijdingstheologie' (Stegeman) en van daaruit kunnen redeneren, vertellen etc.
- Open houding naar visies van anderen.
- Ontwikkelen van verwondering t.a.v. werkelijkheid
- Leren reflecteren op eigen en andermans keuzes.
- Communicatie: luisteren + doorvragen.
- Inlevingsvermogen in andersdenkenden door reflectie
- Eigen levensbeschouwing ontwikkelen
- Eigen levensbeschouwing kunnen duiden aan de hand van ethische thema's: goed-kwaad, leven-dood (ook om politiek standpunt in te kunnen nemen).
- Actualiteit kunnen duiden.

Vakvaardigheden en vakattituden HAVO/VWO

(VMBO ook, maar dan op een eenvoudiger niveau)

In eerste instantie moet de vakkennis op orde zijn. Dat betekent dat IIn in staat zijn om van daaruit hun identiteit verder vorm te geven, ofwel hun bewustzijn verder te ontwikkelen. Dus een verhaal van Abraham, Mozes, David, Jeremia, Esther, Jezus, moeten ze kennen vanuit meerdere invalshoeken. Dus niet alleen christelijk, maar ook joods of islamitisch. Dit sluit aan bij de multiculturele samenleving. Die 'helden' uit het verleden (veranderaars van de wereld) zijn bekend in 50% van de wereld (vooral buiten N.W. Europa), maar hebben naast de religie/spiritualiteit ook een meer 'down to earth' dimensie. Dus b.v. bij Abraham in hoeverre je bereid bent om uit je 'comfortzone' te gaan en nieuwe paden te bewandelen.

Kerncurriculum GL: bijeenkomst 4 Den Bosch

1. Maatschappelijke relevantie

Binnenkring

- Kerncurriculum biedt kader van het vakgebied.
- Valkuil voor elke docent is zijn eigen 'stokpaardjes' te behandelen.
- Relevantie: levensbeschouwelijk kunnen communiceren.
- Daar is kennis van religies voor nodig. Dienstbaar aan Geschiedenis, Nederlands, kunst en muziek.
- Persoonsvorming. Eigen visie ontwikkelen.
- Wat stop je in je rugzak om het leven aan te kunnen.
- Moreel kompas aanleren.
- Waarom kerncurriculum:
 - Op veel scholen wordt het vak niet voldoende gewaardeerd.
 - Het is het belangrijkste vak.
 - Voor meer tolerantie in de samenleving.
 - Om IIn kritisch te laten denken over zichzelf en de wereld om hun heen.
 - Een belangrijke bijdrage aan de persoonlijke ontwikkeling van de IIn.
- Om als vak sterker te staan en er niet het idee bestaat dat we maar wat doen in ons vakgebied en het hierdoor niet of nauwelijks gegeven wordt.
- Juist in deze roerige tijden waarin er maatschappelijk/cultureel veel gebeurt, is het van belang dat IIn hiermee bezig zijn en weten waar het over gaat.
- Lb is het enige vak dat zich bezig houdt met persoonlijke ontwikkeling. Laten we dat vooral behouden in een kennismaatschappij.
- In een wereld waar techniek een grotere rol gaat spelen is het van belang dat IIn zich bezig houden met de ethische kwesties.
- Inspelen op de toekomst kunnen geïntegreerd worden in een kerncurriculum.
- Open en kritische houding.
- Opleiden tot weldenkende mensen die op doordachte manier om kunnen gaan met ervaringen van contingentie en vragen naar zingeving.
- Dialoog kunnen voeren met andersdenkenden en -gelovigen in wederzijds respect met mogelijkheden tot kritische benaderingen.
- Kernbegrippen: zingeving, contingentie, hermeneutiek, narrativiteit, dialoog, kritisch denken, religie.
- Doel of doeldomein van onderwijs: persoonsvorming wordt door GL ingevuld. Verder is er voor dat domein slechts fragmentarisch aandacht op school.
- Kerncurriculum:
 - religie + levensbeschouwing zijn relevant voor persoonsvorming en ook burgerschap.
 - Als structureel erkend doel moet persoonsvorming in GL duidelijk herkenbaar zijn: kern + curriculum toetsbaar, zodat inzichtelijk is hoe persoonsvorming en burgerschap worden vormgegeven op school.
- Verwondering als tegenkracht van/naar (technologische) rationalisering.
- Ruimte bieden voor wat wezenlijk is, menswording, verbinding
- Open, zich kritisch weten te verhouden tot allerlei (maatschappelijke) ontwikkelingen.
- Een leidraad voor het vak > kapstok waar je zelf veel aan kan hangen

Buitenkring

- Omgaan met contingentie, zin en betekenis geven aan dat wat ons toevalt, dat doen wij allemaal. Dat door-en-door menselijk gegeven conceptmatiger helpt ons in het begrijpen/beter verstaan van ons zelf en van anderen.
- 88% van de mensheid is religieus. Wat religie dan is, is van belang om te weten, wil je 'wereldburger' zijn.
- Naam vak: levensbeschouwing.
- Lv leert leerlingen interlevensbeschouwelijk communiceren in dialoog. D.w.z.: leren elkaar te verstaan in die zaken die we van fundamentele waarde achten. Deze manier van communiceren is hermeneutisch te noemen en betreft een competentie die zich niet (noodzakelijkerwijs) natuurlijk ontwikkelt. Deze vaardigheid is onmisbaar binnen de moderne multiculturele samenleving, wil zij vreedzaam blijven bestaan. Iedereen, ook leerlingen op openbare scholen, moet dit leren. Binnen vakken als maatschappijleer en geschiedenis krijgt het hermeneutisch denken aanzienlijk minder aandacht.
- Gelukkig blijven (M)
- Reflectie (E)
- Storytelling (E)
- Dialogiseren (E/M)
- Begrijpen van religie als menselijk fenomeen (breed gedacht) (M)
- Creatieve vorming (E)
- Receptie van religieuze verhalen (E/M)
- Kern is voor iedereen
- Vorming is voor denominatie van de school
- We hebben een verantwoordelijkheid, verantwoordingsplicht, naar ouders en leerlingen (en andere derden, o.a. schoolbestuur).
- Betrouwbaarheid.
- Dit hebben we ook nodig om als vak te 'overleven' (subsidie/budget).

2. Bedoeling van het vak GL

Binnenkring

- Afbakening van de ruimte van het vak
- Duidelijk doel naar ouders, school en overheid
- Landelijke eenduidigheid
- Opleidingen kunnen zich ernaar richten
- Professionalisering van het vak
- Mogelijkheid om het vak toegankelijk te maken voor Openbaar Onderwijs
- Vaknaam: heel moeilijk. Lb zegt het ook niet allemaal en Gd al helemaal niet
- Vaknaam: geen idee
- Het (maatschappelijke) belang van 'totaal' menszijn, de fundamentele verbondenheid van alle verschijnselen, in het collectieve bewustzijn verankeren.
- Bedoeling:
 - Structuur bieden
 - Toetsing mogelijk maken
 - Kwalificatie borgen
- Naam vak: levensbeschouwing vind ik zeer geschikt, want dekt breed scala aan stromingen en richt zich zowel op kennis van levensbeschouwingen als op het leren beschouwen van het eigen leven en het ontwikkelen van de persoon-identiteit. Niet: filosofie, want dat is een ander vak > abstract, voornamelijk kennisgericht. Niet: religie, want dat is te eenzijdig en te zakelijk, dus afstandelijk. Eventueel: levensbeschouwing en religie.

- Gescheiden vakken = godsdienst (denominatief) als keuzevak per school ('learning in').
- Levensbeschouwing of liever nog Religieuze Educatie (op religiewetenschappelijke basis) > learning about + learning from (analyse-interpretatie-hermeneutiek-narrativiteit)
- Samen naar levensbeschouwing/RE kerncurriculum om legitimiteit + kwaliteit + 'neutraliteit' te waarborgen.
- En eindexamenvak, als het even kan (daarom ook los van godsdienst).

Buitenkring

- Volgens mij kun je het vak maar het beste ALV noemen: Algemeen Levensbeschouwelijke Vorming. Puur pragmatisme. Ik denk nl. dat de meeste docenten Gd/lb zich – uiteindelijk – onder die naam kunnen scharen.
- Het is een vak dat jongeren helpt om in te zien dat zij net zo kwetsbaar zijn als alle anderen.
- Vaknaam: levensbeschouwing. Doel = kennis, vaardigheden en attitudes ontwikkelen die interlevensbeschouwelijk communiceren niet alleen mogelijk maakt, maar ook mee een basishouding maakt.
- Daarvoor is een kerncurriculum noodzakelijk vanwege 2 redenen:
 1. Alle lln moeten dit op zekere hoogte op een vergelijkbare manier leren > alleen of overwegende vorming vanuit eigen traditie is een sociaal-maatschappelijk risico dat we nemen!
 2. Er is nog weinig didactisch onderzoek gedaan naar de ontw. psychologische mogelijkheden. Vanuit een kerncurriculum kan dat gericht.
- Geven van gereedschappen voor zingeving aan/in het eigen leven t.o.v. andere zingevingskaders (via narrativiteit).
- Naam: zingeving
- Niet de eigenheid van de docent te ontnemen, maar wel een zelfde Hoger doel na te kunnen streven (consistente vakinhoud).

Vakvaardigheden + attituden VMBO

- Kritisch denken
- Respect
- Oordeel uitstellen
- Inleven in verhalen en mensen
- Verbeelding ontwikkelen
- Dezelfde als bij havo/vwo, maar op ander taxonomisch niveau
- Ervaringsgericht leren
- Creativiteit / out-of-the-box
- Fantasie behouden
- (Lb) communiceren
- Open staan
- Samenwerken
- Mening van feiten scheiden
- Omgaan met bestaanservaringen

Vakvaardigheden + attituden HAVO/VWO

- Levensbeschouwelijke
- Dialogische vaardigheden + vragen leren stellen
- Hermeneutisch denken
- Onderzoeksvaardigheden > kwalitatief / narratief?
- "Storytelling"
- Kritisch lezen van Heilige teksten (uit alle tradities)
- Respect
- Levensbeschouwelijke dimensies in maatschappelijk thema's kunnen herkennen.
- Actualiteiten koppelen aan 1b thema's/begrippen
- Besef van verantwoordelijkheid
- Omgaan met elkaar, maar ook omgaan met de aarde
- Kritisch denken t.o.v. eigen en andere denkbeelden > meningen van feiten (onderzoek) kunnen scheiden
- Bewustwording
- Presenteren
- Samenwerken
- Reflecteren op jezelf/ideeën/gedrag enz.
- Zin leren geven
- Betekenis verlenen

Vakkennis HAVO/VWO

- Verschillende culturen/religies (mythen/doctrine/ethiek/symbolen/riten/ervaring) >
 - Humanisme (+ filosofie voor zover relevant)
 - De grote 5
 - NRB Wicca enz.
 - Nieuwe religieuze bewegingen
- Religiewetenschappelijk onderzoek / methodes kennen > Smart E.A.
- Meningsvorming (vaardigheid) > beide kanten van de medaille kunnen verwoorden (kennis)

- Moraliteit/Ethiek
- Begrippen:
 - Hermeneutiek/dialogoog/zingeving/godsdienst/lb/religie/bestaanservaringen
 - Contingentie
- Levensbeschouwelijke alfabetisering
- Heilige teksten kunnen lezen = vaardigheid
 - Perspectiefwisseling > voor sommigen Heilig, andere oplichten, bekritiseerbare literatuur
 - Weten hoe ze binnen een religie gebruikt worden
 - Begrippenkennis
- Interculturele communicatie
 - gedeelde wereldgeschiedenis van de abrahamistische religies
- Verhalen
- Speciale rol Bijbel voor religie en cultuur
 - Andere literatuur?
 - Filosofische teksten?
- Rol van religie in de (internationale) samenleving
- Omgaan met elkaar, maar ook omgaan met de aarde

Vakkennis VMBO

- Wereldreligies + humanisme/socialisme/communisme/etc. >
 - Rituelen / feesten A-theïsten/Ietsisten/Agnosten
- Bijbelverhalen
 - verhalen uit alle grote tradities bv: Boeddha/Mahabharata
- Praktische ethiek (concrete)
- Dezelfde als bij Havo/VWO, maar dan op andere taxonomisch niveau
- Levensvragen

Kerncurriculum GL: bijeenkomst 5 Zaandam

1. Maatschappelijke relevantie

Binnenkring

- Leuk of niet leuk, religie blijkt ook in het derde millennium hoogst relevant (zie het nieuws), misschien wat minder sterk binnen de landsgrenzen buiten de randstad, maar zeker in een sterk globaliserende samenleving. Kennis over verschillende religieuze tradities is daarom onmisbaar voor aankomende wereldburgers.
- Relevant voor leerlingen en de samenleving omdat meer kennis van levensbeschouwingen helpt om bruggen te bouwen.
- De samenleving heeft verhalen, rituelen, avonturen nodig om levend en bruisend te zijn. Elke 'les' zou hier iets van kunnen aanbieden. Het is namelijk de 'kern' en zonder die kern is het saai, eentonig en vermoeiend.

Buitenkring

- Levensbeschouwing in het kerncurriculum omdat levensbeschouwing(en) op narratief, ritueel en daarmee betekenisgevend vorm geven aan maatschappelijke, sociale (incl. gezin) en persoonlijke invulling van samenleven.

2. Bedoeling van het vak GL

Binnenkring

- Leerlingen ontwikkelen kennis en vaardigheden over de verschillende levensbeschouwingen en reflecteren op hun eigen levensbeschouwing. De godsdiensten spelen hier een grote rol in, maar ook het humanisme. Dus liever noem ik het Levensbeschouwing.
- Behoud van eigen positie leergebied RE/GL binnen een maatschappij in een schoolcontext waarin ons vak steeds verder gemarginaliseerd (zie onderwijs 2038). Term die hier bij past: Religious Education: oriëntatie op religieuze tradities (Jodendom, Christendom, Islam, Hindoeïsme en Boeddhisme) en daaraan gerelateerde religie overstijgende thema's, zoals ethiek en dialoog.
- Het vak GL zou wat mij betreft leerlingen mogen prikkelen om op pad te gaan, zoals Abraham geroepen werd uit Ur, de Hebreëen uit Egypte, de Christenen naar de ander en de moslims naar Mekka, de boeddhisten naar de berg.....
- Het kerncurriculum helpt ons een duidelijker smoel te geven aan het vak naar buiten, maar hopelijk bouwt het ook bruggen binnen in ons vak. Eenheid in de chaos.
- Geschikte naam: 'Kompas'

Buitenkring

- Kinderen inleiden in de verschillende tradities en uiteindelijk een meta-cognitief analysekader waarmee die tradities, de actualiteit en de mens zelf begrepen kan worden.

VMBO vakkennis

- Basiskennis religieuze tradities: implicaties voor omgang met religieus geïnspireerde mensen in de dagelijkse en beroeps praktijk (hoofddoek, kruisje, kosjer eten, etc). Ook de ontstaansgeschiedenis van deze tradities.
- Basiskennis ethiek: gevolgenethiek en beginslethiek.
- Basiskennis kernverhalen van een aantal verschillende religies.

VMBO vaardigheden en attituden

- Uitstellen van oordeel.
- In gesprek durven gaan over levensbeschouwelijke thema's.
- Oefenen in intercultureel en interreligieuze communicatie en dialoog.
- Ervaringen opdoen buiten de eigen vanzelfsprekende hedonistische bubbel.
- Oefenen in religieus gerelateerde omgangsvormen.
- Vanuit ontmoeting reflecteren op eigen levensbeschouwelijke positie.
- Op pad om jezelf te leren kennen door de verhalen, tradities en rituelen, kust, etc. Prikkel om te komen tot een aanzet tot ethiek, gezondheid, verdieping, liefde.

HAVO/VWO vakkennis

- De grote levensbeschouwingen: christendom, islam, jodendom, boeddhisme, humanisme, hindoeïsme en eventueel andere godsdiensten: teksten, overtuigingen, rituelen en feesten.
- Actuele kwesties rondom spanning tussen godsdienstvrijheid en de seculiere Nederlandse grondwet.
- Het oog voor het onbekende, het avontuur, het bruisende leven, vertrouwen in de Go(e)dheid ervan leren herkennen in verhalen, heilige teksten, rituelen, gebouwen etc.
- Religie overstijgende thema's: ethiek, geloof en wetenschap, antwoorden op levensvragen: waar komen we vandaan? Waartoe zijn we op aarde? Wat staat ons na dit leven te wachten?
- HAVO: praktische toepasbaarheid van religieuze kennis.
- Joods-Christelijke tradities van orthodox tot liberaal.
- Basisbegrippen ethiek en levensbeschouwing.

HAVO/VWO vaardigheden en attituden

- Ervaringen met religie door op pad te gaan, erop uit, open-minded voor wat er zich ontvouwt.
- Zelfreflectie.
- Interreligieuze dialoog.
- VWO: onderzoek doen (opzetten en uitwerken) naar religieus gerelateerde thema's (bijv. via PWS).
- Uitstellen van oordeel, iemand of iets dat echt 'anders' of 'gek' is willen ontmoeten of proberen te doorgronden.